

ХОЛАНДСКИЯТ ЕЗИКОВЕД И СЛАВИСТ НИКОЛАС ВАН ВЕЙК (1880–1941) И ПРИНОСЪТ МУ КЪМ (СТАРО)БЪЛГАРИСТИКАТА

Raymond DETREZ

Ghent University

E-mail: Raymond.Detrez@Ugent.be

THE DUTCH LINGUIST AND SLAVIST NICOLAAS VAN WIJK (1880–1941) AND HIS CONTRIBUTION TO (PALAEO)BULGARIAN STUDIES

Raymond DETREZ

Ghent University

E-mail: Raymond.Detrez@Ugent.be

ABSTRACT: The famous Dutch linguist and philologist Nicolaas van Wijk (1880-1941) is considered to be the founding father of Slavic studies in the Netherlands. He studied in Amsterdam, Leipzig and Moscow. As a professor of Baltic and Slavic languages and comparative linguistics at the University of Leiden, he extensively published on questions related to the historical grammar of the Indo-European languages, on Russian literature and culture. He became an internationally acclaimed authority, whose fame abroad can be compared only to that of the Dutch historian Johan Huizinga. Undoubtedly one of his most admired scholarly accomplishments is the first volume of his monumental *Geschichte der altkirchenslavischen Sprache. Phonetics and morphology* (Berlin, 1927). The second volume, dealing with syntax and lexicology, unfortunately got lost during the Second World War. Less influential, apparently because they were published in Dutch, are his observations on South Slavic dialectology, in particular on the transitional dialects between Bulgarian and Serbian. Nicolaas Van Wijk repeatedly visited Bulgaria, where he had many friends among the most outstanding Bulgarian scholars. He wrote a long and vivid account of his first four-day stay in Sofia in July 1914, in which he expresses his sincere appreciation for the Bulgarian people and his cultural achievements at a very fateful moment of its existence.

KEYWORDS: Nicolaas van Wijk, Slavic Studies, comparative linguistics, Old Church Slavonic, Bulgaria

В тази статия искам да запозная българската общественост с българистичните занимания на холандския езиковед и славист Николас ван Вейк (Nicolaas van Wijk). Ван Вейк не само е основоположникът на славистиката в Холандия, поради новаторската си работа и международния ѝ отзвук, но холандските слависти и днес го тачат като легендарна личност, чиято слава може да се сравни само с тази на неговия колега и приятел, известния историк Йохан Хъйзинга (Johan Huizinga). Фактът, че е популярен в родината си и извън академичния свят, се дължи не на само ролята му в холандското общество в периода между двете световни войни, на приятелствата му с мнозина изтъкнати холандски интелектуалци и на неконвенционалния му и в някои отношения загадъчен личен живот. За ван Вейк холандският славист Ян Паул Хинрихс (впрочем и преводач на български поети като Елисавета Багряна, Атанас Далчев и Николай Кънчев) написа една подробна биография, преведена и на английски – израз на почит, която рядко се оказва на филолог (Hinrichs, 2006).

Николас ван Вейк се ражда през 1880 г. в семейство на предикант в Делден в Източна Холандия. Като студент по нидерландска филология в университета в Амстердам започва задълбочено да се занимава с историческата граматика на индоевропейските езици. През 1902 г., на 22-годишна възраст, *cum laude* защитава докторската си дисертация със заглавие *Der nominale Genetiv singular im Indogermanischen in seinem Verhältnis zum Nominativ* („Номиналният родителен падеж в индоевропейския в отношението си към именителния падеж“). След защитата заминава за Лайпциг, който по думите на неговия биограф Хинрихс тогава бил „Меката на съпоставителното езикознание“ (Hinrichs, 2006, p. 360). В Лайпциг десет месеца следва при Август Лескин и Густав Вайганд. През 1903 г. прекарва известно време в Москва, където се запознава отблизо с руския език, литература и история, към които цял живот ще проявява особен интерес. Отново в Холандия става учител по нидерландски в градовете Арнем и Гус, но поддържа контактите си с академичния свят. Покрай множество статии за руска литература публикува и една граматика на нидерландския език за училищата – *De*

Nederlandse Taal („Нидерландският език“ – van Wijk, 1906). През ваканциите си предприема дълги пътувания из славянските страни.

През 1906 г. ван Вейк, който има силно желание да се занимава с научна работа, става помощник главен библиотекар в Кралската библиотека в Хага, където работи като куратор на средновековните холандски ръкописи. Започва да изследва езика на тези ръкописи от гледна точка на диалектологията и историческата граматика. Научното издателство *Heijhoff* (Nijhoff) го кани да стане редактор на второто издание на *Etymologisch Woordenboek der Nederlandse Taal* („Етимологически речник на нидерландския език“) от немския езиковед Йоханес Франк (van Wijk, 1911). При обработката на този речник – от 617 с. става на 848 с. – ван Вейк отправя и към етимологически сродни славянски думи, позовавайки се главно на *Slavisches etymologisches Wörterbuch* („Славянският етимологически речник“) на Ерих Бернекер (Bernecker, 1908–1913). През февруари 1910 г. Факултетът по книжовност и философия на Лайденския университет решава да основе Катедра по балто-славянско езиковедие. Проф. Христианус Юленбек (Christianus C. Uhlenbeck), холандски езиковед, който се занимавал и със славянски езици и е бивш преподавател на ван Вейк, предлага последният да бъде избран за това място. Между другите възможни кандидати е Рейндер ван дер Мюлен, автор на книгата *De Hollandsche Zee-en Scheepstermen in het Russisch* („Холандските морски и мореплавателни термини в руския“), която не е без значение и за българската лексикография, тъй като много от тези термини са преминали от руския и в българския език (van der Meulen, 1909; Detrez, 1974). Официалното му назначение става на 25 юли 1913 г. чрез кралско решение, а в сряда – 8 октомври, той чете инаугурационната си реч със заглавие *Balties-Slaviëse Problemen* („Балто-славянските проблеми“). В нея говори за балто-славянската езикова общност и за важното място, които заемат балтийските и славянските езици в индоевропейското езиково семейство, с оглед на проучването на закономерностите на езиковите промени. Ван Вейк изпълнява функцията на професор по съпоставително и балто-славянско езиковедие до смъртта си през 1941 г. През 1920 г., той е избран като член на холандската Академия на науките, а през 1929–1930 е *rector magnificus* на Лайденския университет.

За да функционира пълноценно, новата катедра има нужда от книги, а самият ван Вейк – от научни контакти с колеги и институции във балтийските и славянските страни. С цел да установи такива и да снабди университетската библиотека с подходящи книги, той предприема едно дълго пътуване, от 25 април до 3 август, из цяла Източна Европа, посещавайки, както се изразява той, „най-важните центрове на славистичната наука и славянската култура“ (van Wijk, 1915a). Той взема със себе си множество книги, които му е предоставила университетската библиотека, с цел да бъдат обменени за нужната славистична литература. Програмата му е много натоварена. Той отсяда следователно в Лайпциг, Прага, Варшава, Вилнюс, Санкт Петербург, Москва, Харков, Киев, Львов, Букурещ, София, Белград, Загреб, Люблина, Грац, Виена, Краков и накрая в Закопане. Там избухването на Първата световна война го принуждава да се прибере вкъщи. По време на своето пътешествие ван Вейк за първи път посещава и България. От 15 до 19 юни 1913 г. той пребивава в София, а през тези четири дена успява да се запознае с най-изтъкнатите тогавашни български учени филолози. Както ще видим, той напуска страната с изключително добро впечатление от България и българите.

Освен писмата до директора на Лайденската университетска библиотека, които ни информират за разни аспекти на командировката му, ван Вейк е оставил един дълъг делови отчет за срещите си с чуждестранните колеги (van Wijk, 1915a) и един по-непринуден пътепис с впечатленията си от София и България (van Wijk, 1915b).

В Лайпциг, където пътешествието му започва, ван Вейк се среща с бившите си професори Аугуст Лескин и Густав Вайганд. Особено е възхитен от лайпцигския Институт за индоевропеистика (*Indogermanisches Institut*) и Институтите за български и румънски език (*Institut für bulgarische Sprache* и *Institut für rumänische Sprache*), които се намират в самия дом на Вайганд.

Няколко седмици по-късно в София открива някои от бившите си състуденти и преподаватели в Лайпциг. Те го свързват с българските филолози и езиковеди. В отчета си ван Вейк пише: *От голяма полза бяха господата д-р А. Дорич и д-р Ст. Романски, двамата бивши асистенти в Institut für bulgarische Sprache на проф. Вайганд в Лайпциг. Те с мене посещаваха професори, музеи, Академията на науките и всичко друго интересно, което може да се види в*

София, от Народното събрание, където присъствахме на част от заседание, до новата катедрала на Александър Невски и седмичния пазар. (...) Посетих слависта-българист проф. Л. Милетич, който със своите книги, отчасти написани на немски, си е заслужил европейско реноме; проф. Б. Цонев, диалектолог, заради когото можем само да завиждаме на България; проф. И. Д. Шишманов, който освен учен и специалист по образователни въпроси (бивш министър на просветата) е и забележително добре осведомен за положението в разни Западноевропейски страни; младия компаративист и добър етимолог С. Младенов. Минавам с мълчание тези, чиято дисциплина е по-далече от моята. (van Wijk, 2015a, p. 26)

Всички споменати личности и днес все още са добре известни в България. Александър Дорич (1887–1961) заедно с Вайганд издава *Българо-немски речник* (Doritsch & Weigand, 1913). Той бил известен специалист по балтийски езици. В София показва на ван Вейк сборник с литовски народни песни, който той е издал в Хелсингфорс.

Ван Вейк се сдобива с голямо количество важни книги, между които броеве от *Сборника за народни умотворения, наука и книжнина, Годишника на Софийския университет*, сборниците с народни песни от Кузман Шапкарев, речника на Найдено Геров и „каталог на ръкописи от Цонев“, вероятно *Опис на ръкописите и старопечатните книги на Народната библиотека в София* (София, 1910). По принцип обменя книгите, донесени от него от Лайден, срещу българските издания, но и купува книги и още по-често ги получава като подарък. С Александър Дорич посещава Народната библиотека, Стоян Романски го води в Славистичния семинар. Той завършва бележките си за пребиваването в София със следната оценка: *И този семинар е – както почти всичко, което може да се вижда в София – доказателство, че младата държава на българите охотно приема всички добри и полезни неща, с които се е запознала в Западна Европа, и че ако не станат непредвидени катастрофи, скоро ще изпревари Европа. Що се отнася до самите хора, мога да съобщя, че рядко съм изпитвал по-любезно и доброжелателно отношение и че може би никъде сърдечната готовност да помагат се съпровожда с толкова малко излишно многословие.* (van Wijk, 2015a, p. 27–28).

През 1915 г. ван Вейк публикува в холандския годишник *Onze eeuw* („Наш век“) своя пътепис, посветен изключително на пребиваването си в България¹. Ван Вейк прекарва само четири дена в България, а то само в София, но, пише той, „осъзнавам, че се върнах с не само силно променена, но и избистрена и подобрена представа за българската нация, за условията, в които живее, и за посоката, в която се развива.“ Той решава да напише пътеписа, тъй като според него сънародниците му не знаели почти нищо за българите. „Това ми се стори още по-желателно, след като се убедих, че българите са силен народ, който може да има голямо бъдеще, народ, от който и сега вече всяка нация може много да научи.“

Че ван Вейк е толкова изненадан от качествата на българите, с които общува, може би се дължи на това, че тръгнал за България по-скоро с отрицателни предразсъдъци. Той бил научил български с помощта на *Бай Ганьо* от Алеко Константинов и немския превод на романа и изглежда е очаквал в България да има работа само с байганьовци. „Но никой да не мисли, че главният герой, господин Ганьо Балкански, *alias* бай Ганьо, е типът на обикновения българин,“ пише той.

Книжката е намислена като сатира на някои лоши качества, които Константинов наблюдавал при част от своите сънародници. Четох, че тя оказвала положително влияние на българските нрави. Както и да е, сред тези хора, с които се срецях в България, нямаше нито един бай Ганьо. Последният е върхът на безвкусицата и невзискателността, краен готован без никаква култура. Българският господин, бих казал, е по-скоро обратното. А в повестта на Константинов, която за разлика от мнозина българи не намирам за особено духовита, цял влак се пълни от подобни некултурни лица, от които бай Ганьо е най-страшният.

Ван Вейк разказва за посещението си в университета, в Етнографския музей, в Народния театър и в операта, като четирите учреждения му правят изключително добро впечатление. Особено подробно и с огромен възторг описва българските училища, модерните учебни програми, прилежната работа на учителите, динамичния съюз на преподавателите и така нататък. Чудейки се на бързия обществен напредък на българите, той ги сравнява с руснаците, с чиито бит и култура е по-запознат. И стига до следното заключение: *Ако се*

¹ van Wijk, 1915b; пълен български превод в Detrez, 2007, цитиран по-нататък.

питаме защо Русия вече три века безуспешно се опитва да усвои европейската култура, докато България за тридесет и шест години направи много по-голям напредък, трябва по-дълбоката причина на това противоречие да търсим в разлики в народния характер: българинът е в състояние да усвоява една чужда култура, да посвети своята неизчерпаема енергия на нейното развитие на нова почва – и същевременно да остане верен на себе си. С други думи, тези същи общи културни елементи, които въпреки всички разлики придават на западните нации доста голяма хомогенност, в момента почти всички са усвоени от българите, но все пак България е останала българска, както Франция френска и Холандия холандска. Руската народна психика, обаче, не може да смисли Европа: вековните отчаяни опити много ясно показват това.

Посещавайки България година след Втората балканска война, ван Вейк не може да не е привлечен в разговор за международни политически проблеми, а именно за македонския въпрос. За него го осведомява един бежанец от Прилеп, учител по руски, по време на една разходка до Княжево: *Наслаждавахме се и на националните ястия, грижливо избрани от приятелите ми, и на народните песни от Прилеп, които македонецът ни рецитираше. След това почна да говори за самия Прилеп, неговия роден град, и следваше целият разказ, в сухи, трезвени думи, как наследил от баща си къща и парче земя в Прилеп; сега там живеели сърби.*

Разговорът е повод за ван Вейк в пътеписа си подробно да информира читателите си за езиковите, етническите и историческите особености на македонския въпрос. Накратко се спира на лингвистическите спорове около българския или сръбския характер на македонските диалекти. Те, както личи и от други негови публикации (на които ще се върна след малко), особено го вълнуват. Ван Вейк заключава, че „от етнографска и лингвистична гледна точка, българите са по-близо до истината“, но добавя като свое мнение по въпроса, че: *[м]акедонският въпрос има, освен етнографско-езикова и икономическа, и историческа страна. (...) Македония от икономическа гледна точка безспорно повече стойност има за сърбите, отколкото за българите. Долината на Вардар, която горе-долу продължава тази на Морава, за тях е природен път към морето, докато България вече граничи с морето, и ако иска да има речен път, може да използва Марица. (...) След като през 1913 г. великите сили, следвайки желанието на Австро-Унгария, отказват на Сърбия пристъп към Адриатическо море, за тази държава южният път ставал направо жизнено важен: разделен от Солунско от ивица българска земя, тя би оставала икономически прекалено зависима от Дунавската монархия.*

Не знаем какво е било мнението на ван Вейк по въпроса, когато България след Първата световна война изгуби своята „граница с Егейското море“.

Първите публикации на ван Вейк след назначаването му като професор в Лайден, появили се в такива авторитетни списания като *Archiv für slavische Philologie, Indogermanische Forschungen, Известия отделения руского языка, Le monde oriental, Neophilologus, Prace filologiczne, Revue des Études slaves, Rocznik slawystyczny* и други, засягат главно балтийските езици и отношенията им със славянските (van Wijk, 1918; van Wijk, 1923). Като индоевропеист, българистичните интереси на ван Вейк се свързват главно със старобългарския език като най-древния познат славянски език. Отношенията между германския, славянския и балтийския клонове на индоевропейското стъбло остава през цялото време във фокуса на неговите занимания, както личи от късното изследване *Een phonologische parallel tussen Germaans, Slavies en Balties* („Фонологически паралели между германския, славянския и балтийския“, 1934) (van Wijk, 1934). Ван Вейк последователно нарича езика „старобългарски“ или „староцърковнославянски“, в зависимост от практиката на списанието или издателството, за което публикацията му е предназначена, или когато (старо)църковнославянският текст действително не е български. Термина „старославянски“ никога не ползва и многократно отбелязва, че в основа на староцърковнославянския лежи български диалект².

През 1923 г. публикува дълга статия със заглавието *Taalkundige en historische gegevens betreffende de oudste betrekkingen tussen Serven en Bulgaren* („Езиковедски и исторически данни относно най-старите отношения между сърби и българи“) (van Wijk, 1923). В него ван Вейк се занимава с въпроса дали преходните диалекти между българския и сръбския датират от

² Илчев, 1980, с. 112–113.

времето, когато южните славяни са се установили на Балканския полуостров, или са резултат от по-късен контакт между тези езици. Позовавайки се на изследванията на Václav Vondrák, Jooseppi Mikkola и Степан Кульбакин, той изтъква, че науката отдавна е забелязала многобройните разлики между българския и сръбския език, особено в развитието на *ě* (ѣ) и на *tj*, *kt*, *dj*, вече в най-старите документи от VIII до X век, а приликите, на които посочва Vatroslav Jagić, се оказвали от по-късна дата. Що се отнася до преходния диалект, който сръбският езиковед Александар Белић нарича „призренско-тимошки диалект“ и смята за „всячески сърбохърватски“ (*zonder meer Servokroaties*), а българските учени като Беньо Цонев и Стефан Младенов пък определят като български, ван Вейк е на мнение, че становището на Белић е „несъмнено неточно“ (*beslist onjuist*). Изследванията на Белић показват, пише ван Вейк, че призренско-тимошкият диалект през X–XI век бил нито български, нито преходен, а чисто сърбохърватски. В тях липсвали именно тези особености, които ван Вейк нарича „българизми“, а всъщност са балканизми. Той заключава, че българо-сръбският преходен диалект се е развил „на сърбохърватско дъно“, но в резултат на по-нов контакт, срв.: *Призренско-тимошкият диалект намираме също в северна Македония, горе-долу до Скопие. На юг от Скопие започва друга група на македонски диалекти, които наистина имат по-малко типичен български характер (een minder typies Bulgaars cachet), отколкото езикът на изток от София, но които в по-старата им форма, която можем да възстановим и която можем пряко да познаваме от старобългарски и среднобългарски документи, във всеки случай са били български.* (van Wijk, 1923, p. 63).

След като привежда многобройни езиковедски аргументи за тезата си, той продължава: *За смесения характер на съвременния македонски език отлично ни осведомяват монографии като тази на Мирчев за прилепския диалект [Мирчев, 1904, RD], и при наличието на отклоненията от по-източния български, които не са повлияни от сръбския, никои непристрастен човек няма съвременния македонски направо да нарече български (zal geen onbevooroordeelde het Macedonies van tans zonder meer Bulgaars noemen). Но македонският на старо- и среднобългарските текстове във всеки случай беше български, и още ясно личи, че диалектите, които са въз основа на македонския, който се говори на юг от Скопие, някога са били български, за разлика от призренско-тимошкия диалект на север от Скопие, който се основава на сръбския.* (van Wijk, 1913, p. 64).

Във втората половина на статията си се опитва да подкрепя твърденията си с исторически аргументи. Позовавайки се главно на *Geschichte der Bulgaren* („История на българите“, Прага, 1876 г.) и *Geschichte der Serben* („История на сърбите“, Гота, 1911–1918) на Константин Иречек, ван Вейк смята, че славяните в България и в Рашка (Стара Сърбия) са били разделени едните от другите от романско (влашко) население в Поморавието – област, която Иречек нарича *Centrum der Uhrumänischen* („ядрото на прарумънския“): *Българският и сръбският съществено се различават един от друг, а призренско-тимошкият диалект очевидно е сръбски диалект, импортиран в моравската долина и в Стара планина по време на експанзията на държавата на Неманидите, а след това подложен на същите модифициращи езика влияния, на които е бил подложен и българският.* (van Wijk, 1923, p. 71).

И той заключава, че „имиграцията на източните балкански славяни, от които произхождат българите, и западните, прародителите на сърбохърватите, и може би и на словенците, са две съвсем отделни събития.“ (van Wijk, 1923, p. 72).

На края ван Вейк обсъжда някои тези на Александар Белић в книгата му *La Macédoine* („Македония“, 1919 г.), които коренно се различават от предишните му схващания и с които ван Вейк не може да се съгласи. *Защо – пита той – от толкова интелигентен човек като Белић една толкова слаба аргументация? Вероятно причината е тази, че през 1919 г. темпераментният патриот, който ставаше и лягаше с македонския въпрос (opstaande en naar bed gaande met de Macedonische kwestie), не беше в състояние да разглежда който и да е македонски проблем с ведрия поглед, който е необходим, за да се стигне до научни заключения. За решението на въпроса коя държава най-много има право на Македония, древният произход на диалектите няма значение. Заедно с други фактори трябва да се държи сметка и с езика, но само със сегашния език, а не с този от преди хиляда години.* (van Wijk, 1913, p. 21–22).

През 1937 г. ван Вейк се връща на връзките между южнославянските езици в дългата статия *Les langues slaves. De l'unité à la pluralité* („Славянските езици. От единство към многообразието“), публикувана в *Le Monde slave* („Славянският свят“) (van Wijk, 1956). Тя се състои от лекциите, които ван Вейк е чел в Сорбоната. През 1956 г. статията се преиздава в Хага в поредицата *Janua linguarum*, посветена на ван Вейк. Под заглавието на титулната страница се отбелязва, че става дума за *deuxième édition, corrigée* (второ издание, поправено), но не е ясно кой е внесъл поправките – ван Вейк или редакторът – Корнелис ван Схоневелд (Cornelis H. van Schooneveld). Както и да е, възгледите на ван Вейк върху отношенията между българския и сръбския явно не са се променили. Ново е само обяснението на някои феномени чрез „балканския езиков съюз“, който през 1930-те години е бил описан за първи път от Кристиан Сандфелд (Sandfeld, 1930) и Николай Трубецкой (Troubetzkoy, 1931). За призренско-тимощкия диалект пише: *Този диалект е нито чисто сръбски, нито чисто български, но не пасва и в картината на един смес от стари черти на двата езика. Има български особености, но те са балканизми, които са били чужди на старобългарския; от друга страна, сърбохърватските особености на този диалект са много стари, по-стари от книжовния период на сръбския. (...) Разпределението на особеностите на двата езика позволява само едно заключение, а именно: този диалект е бил сръбски в началото, но след това е минал заедно с българския през период на общо развитие. Това разбиране не може да се оборва с аргумента, че „балканизмите“, които българският и преходната зона имат общи, не са от български произход, но от романски или албански и може би от гръцки произход. Това възражение, което е съвсем оправдано, не променя с нищо факта, че чистият български в преходната зона, които двата са приели тези балканизми, са допирни, без ярка езикова граница, което означава във взаимен контакт.* (van Wijk, 1956, 103–104).

Ван Вейк и в *Les langues slaves* отново изразява възраженията си срещу схващанията на Александар Белић за македонските диалекти. В *Les Serbes et les Bulgares dans la ligue balkanique et dans leur guerre réciproque* („Сърбите и българите в балканската лига и във взаимната им война“, 1913 г.), Белић твърдял, че „по време на Кирил и Методий южният македонски образувал с българския едно езиково единство (*le macédonien méridional formait avec le bulgare une unité linguistique*); след това, вследствие на сръбската колонизация [под Стефан Душан, през XIV век, RD], идваща от север и засягаща най-много източна Македония, е възникнал диалект, който Белић нарича ‚сърбомакедонски‘, диалект, който съществува и днеска.“ (van Wijk, 1956, p. 106–107). През 1919 г., в гореспоменатата книга *La Macédoine* Белић смятал, че двата диалекта – източният и западният – съществували откакто славянските племена са пристигнали на Балканите, при което източният, познат като църковният старославянски (*vieux-slave ecclésiastique*), „не бил част на българския, макар че е много тясно свързан с него“ (van Wijk, 1956, p. 107). В едно трето изследване, посветено на диалекта на местността Галичник, Белић (1935) защитил тезата, че сърбохърватските черти били „внесени“, но не от север, а от юг и от запад, от Гърция и Албания, където векове наред живеели племена, говорещи „старощокавски“, тоест сърбохърватски диалект. Сравнявайки възгледите на Белић от 1913 г. и от 1935 г., ван Вейк лаконично забелязва, че Белић, е „заместил нещо правдоподобно с нещо, на което всяка правдоподобност е чужда“. (van Wijk, 1956, p. 108). И още: *Резюмирайки моето мнение за хипотезите на господин Белић, със задоволство констатирам, че относно това, което аз смятам за същественото [тоест българският характер на старомакедонските диалекти, RD], сръбският учен се е върнал към теорията си от 1913 г., и изразявам надеждата, че ще направи същото що се отнася до по-малко същественния проблем на произхода на сръбизмите.* (van Wijk, 1956, p. 109).

Накрая ван Вейк обръща внимание на двойното развитие на общославянската гласна *ě* (ѣ) в българския език – като *e* в западните български диалекти и като *я* в източните. На развитието на *ѣ* в българския език от най-старите времена „до днес“ вече беше публикувал порано една обширна студия (van Wijk, 1927, p. 9–21). Отново не се съгласява с Белић, който твърдял, че западното развитие се дължало на сръбско влияние, а изразява убеждението си, че фонологията един ден ще покаже, че развитието на *ě* в *e* „последва от структурата на системата на гласните в западния български“ (van Wijk, 1956, p. 110).

През 1927 година ван Вейк завършва и предава в издателство „Валтер де Гройтер“ в Берлин първата част *Laut und Formenlehre* („Фонетика и Морфология“) на своята знаменита

Geschichte der altkirchenslavischen Sprache („История на староцърковнославянския език“) (van Wijk, 1931a). За книгата пишат позитивни или дори възтожени рецензии такива изтъкнати езиковеди като Antoine Meillet, Степан Кульбакин, Роман Якобсон и други. През 1958 г. „Историята“ се превежда и на руски (Ван-Вейк, 1957). Втората част, която засягала главно лексиката и синтаксиса на староцърковнославянския език, също бил готов и изпратен на издателя, но поради различни причини, между които ниската продаваемост на първия том и разноските около употребата на разни азбуки, отпечатването ѝ постоянно се отлагало. Накрая ръкописът по всяка вероятност е бил унищожен или във всеки случай се е изгубил през Втората световна война. Ван Вейк, който през 1941 г. след кратко и неочаквано боледуване починал, не е знаел за съдбата на книгата си. Той и не запазвал за себе си друг екземпляр, така че загубата е непоправима (Schaecken, 1988a).

Петър Илчев пише за запазената първа част на „Историята“: *Ценността на „Geschichte“ не се изчерпва в никакъв случай само с изобилния и сполучливо изложен материал от старобългарски, а и от по-късни ръкописи: ние ще намерим тук извънредно интересни, нерядко напълно нови и оригинални тълкувания на редица езикови явления, множество тънки наблюдения – както във фонетичния, така и в морфологичния дял, перспективни идеи за насоките в по-нататъшното движение на българския език. Затова ван-Вейковата „Geschichte“ не е изгубила своята висока научна стойност и досега, повече от половин век след написването си, тя се нарежда сред няколкото най-добри книги за старобългарския език и значително превъзхожда почти всичко, което се появи след нея в тази област.* (Илчев, 1980, с. 112).

А загубата на втория том Илчев смята за „истинско нещастие“.

След появата на *Geschichte der altkirchenslavischen Sprache* ван Вейк започва да проучава отблизо и староцърковнославянски книжовни текстове, вече не само като езиковед, но и като филолог. Тези занимания резултират на първо място в *Studien zu den altkirchenslavischen Paterika* („Изследвания върху староцърковнославянските патерици“) (van Wijk, 1931). Подобно „нещастие“ като на втората част на *Geschichte der altkirchenslavischen Sprache* щеше да сполети и подготовения от ван Вейк за публикация староцърковнославянски превод на патерика *Ἀνδρῶν ἁγίων βιβλος* („Повѣсти сватыхъ старецъ“), според него дело на самия Методий. Критическото издание трябвало да излезе в Мюнхен като отделен брой на *Südost-Forschungen*. През 1941 г., вследствие на обстоятелствата, свързани с избухването на Втората световна война, издателството изпратило ръкописа обратно на автора, който обаче междуременно починал. Книгата за щастие не се е изгубила, а излезе след много перипетии през 1975 г. (van Wijk, 1975). Страница 3 от ръкописа, която липсваше, не беше отпечатана в изданието, а беше намерена в архива на ван Вейк през 1988 г. и публикувана от Йос Схакен (Schaecken, 1988b).

Отношенията на ван Вейк със славянския свят не са само научни, но и чисто човешки. Къщата му винаги е била отворена за поляци, руснаци, евреи и други, в повечето случаи имигранти, които се радвали на гостоприемството и подкрепата му. Погребан е в един гроб с двама братя руснаци, Михаил и Леонид Зацкие, които са му били най-скъпи приятели. И към българите храни топли чувства. Ван Вейк през 1930-те години прекарва няколко летни почивки в България като гост на семейството на Прокоп Макса, чешкия посланик в София, с когото се е сприятелил през 1922 г., когато той е посланик в Хага. По пътя към София, ван Вейк минава през Белград, където не пропуска да потърси уважавания от него Александар Белић, въпреки несъгласията си с последния. Заедно със семейството Макса обикаля България и посещава български манастири и други забележителности. Обича и да се снима и да прати картички, много от които са запазени. На Ван Вейк, който не бил семеен, му е драго да бъде наричан от децата на Макса *‘stryc-profesor’* (чичо професор) (Hinrichs, 2006, p. 237). През 1930 г. заедно със студентите си в Лайден започнал акция да събира пари за помощ на бедни български студенти и за построяване на студентско общежитие в София (Hinrichs, 2006, p. 193).

През 1988 г. излезе сборник със статии, посветени на живота и делото на Николас ван Вейк, по повод на 75-ата годишнина от основаването на Катедрата за балто-славянско

езикознание в Лайден³. Стогодишнината от раждането на ван Вейк през 2008 г. минава незабелязано, само в България Петър Илчев посвещава една дълга и много подробна статия в *Съпоставително езикознание* (Илчев, 1980, с. 108–114). Докато за *Geschichte der altkirchenslavischen Sprache* оценката в България е недвусмислено положителна, не знам как ван-Вейковите изследвания върху българска историческа диалектология са се приемали от българските му колеги. Тъй като въпросните студии са написани на нидерландския език, те най-вероятно са останали недостъпни за тях, освен ако ван Вейк устно е съобщавал за тях. Когато излиза статията *Les langues slaves* (van Wijk, 1956), в която той на френски излага своите схващания, в България вече са били публикувани многобройни проучвания върху въпросните преходни диалекти без авторите им да се съобразяват с мнението на ван Вейк. Приносът на ван Вейк към старобългаристиката е огромен, заслугите му към съвременната българистика със сигурност са по-скромни, но може би не е и без значение, че първият холандски славист и международно признатият учен искрено обичал – а то от пръв поглед – и високо ценял България и българите.

БИБЛИОГРАФИЯ:

- Белић, А. (1935)** Галички дијалекат. – В: Српски дијалектолошки зборник 7. Београд: Српска краљевска академија, 352 с. (*Belić, Aleksandar. The Galičnik Dialect. – In: Srpski dijalektološki zbornik 7. Beograd: Srpska kraljevska akademija, 352 s.*)
- Ван-Вейк, Н. (1957)** История старославянского языка. Москва: Издательство иностранной литературы. (*Van Wijk, Nicolaas. History of Old Slavonic. Moskva: Izdatel'stvo inostranoj literatury.*)
- Детрез, Р. (2012)** Българите изобщо не са хора само на приказки. Впечатления за България от холандския славист Николас ван Вейк. // *Исторически преглед*, 68, кн. 3–4, с. 231–257. (*Detrez, R. Bulgarians Are Not Just All Talk. The Dutch Slavist Nicolas Van Wijk's Impressions about Bulgaria. // Istoricheski pregled, 68, kn. 3–4, s. 231–257.*)
- Илчев, П. (1980)** Николас ван Вейк (по случай 100 години от рождението му). // *Съпоставително езикознание*, 5, кн. 5, с. 108–114. (*Ilchev, S. Nicolaas van Wijk [On the Occasion of the Hundredth Anniversary of His Birth]. // Sapostavitelno ezikoznanie, 5, kn. 5, s. 108–114.*)
- Мирчев, Д. (1904)** Бележки по Прилепския говор. – В: Сборник за народни умотворения, наука и книжнина 20, с. 1–40. (*Mirchev, K. Notes on the Prilep Dialect. – V: Sbornik za narodni umotvorenia, nauka i knizhnina, 20, s. 1–40.*)
- Попиванова, А. (1990)** Николас Ван Вейк – житейски и творчески път (Nicholas van Wijk: His Life and Work Nicolaas Van Wijk (1880–1941). A Collection of Essays on his Life and Work. Amsterdam: Rodopi, 1988.) // *Palaeobulgarica / Старобългаристика*, 30, кн. 2, с. 112–115 (*Popivanova, A. Nicolaas van Wijk – His Life and Work (Nicholas van Wijk: His Life and Work Nicolaas Van Wijk (1880–1941). A Collection of Essays on his Life and Work. Amsterdam: Rodopi, 1988.) // Palaeobulgarica / Starobalgaristika, 30, kn. 2, s. 112–115.*)
- Bernecker, E. (1908-1914)** Slavisches etymologisches Wörterbuch. Heidelberg: Carl Winter Verlag.
- Detrez, R. (1977)** Нидерландските заемки в българския език. Принос към историята на българската лексика. // *Slavica Gandensia*, 4, с. 121–174. (*Detrez, R. Dutch Loanwords in Bulgarian. A contribution to the history of the Bulgarian lexicon. // Slavica Gandensia, 4, s. 121–174.*)
- Doritsch, A. & G. Weigand (1913)** Bulgarisch-deutsches Wörterbuch. Leipzig: Otto Holtze.
- Groen, B. M. et al. (1988)** Nicolaas van Wijk (1880–1941): a collection of essays on his life and work published on the occasion of the 75th anniversary of the founding of the chair for Balto-Slavic languages at Leiden University. (Studies in Slavic and General Linguistics 12) Amsterdam: Rodopi.
- Hinrichs, J. P. (2006)** Nicolaas van Wijk (1880–1941). Slavist, linguist, philanthropist.

³ Groen et. al., 1988; рецензирана от Попиванова, 1990.

- Amsterdam, New York: Rodopi (Studies in Slavic and General Linguistics, vol. 31.)
- Sandfeld-Jensen, K. (1930)** Linguistique balkanique. Problèmes et résultats. Paris: Champion.
- Schaeken, J. (1988a)** Die Geschichte einer Geschichte. Zu dem II. BAND der Geschichte der Altkirchenslavischen Sprache: Syntax, Wortschatz und Wortbildung von Nicolaas van Wijk (1880–1941). – In: Groen, B. M. *et al.* (ed.). Nicolaas van Wijk (1880–1941) A Collection of Essays on his Life and Work. Amsterdam: Rodopi, p. 129–146. (*Studies in Slavic and General Linguistics*, 12.)
- Schaeken, J. (1988b)** The Missing page of Nicolaas van Wijk's Edition of the Old Church Slavonic Ἀνδῶν ἁγίων βίβλος. // *International Journal of Slavic Linguistics and Poetics*, 37, p. 35–43.
- Troubetzkoy, N. (1933)** Intervention de N.S. Troubetzkoy au 2e Congrès international des linguistes à Genève (25–29 août 1931). – In : Actes du Colloque. Paris: Librairie d'Amérique et d'Orient, p. 120–129.
- van der Meulen, R. (1909)** De Hollandsche zee- en scheepstermen in het Russisch. Verhandelingen der Koninklijke Akademie van Wetenschappen, afdeling Letterkunde, nieuwe reeks 10/2 (Amsterdam).
- van Wijk, N. (1906)** De Nederlandsche taal: handboek voor de drie laagste klassen van Gymnasia en Hoogere Burgerscholen. Zwolle: W. E. J. Tjeenk Willink.
- van Wijk, N. (1911)** Franck's Etymologisch Woordenboek der Nederlandse taal. 's-Gravenhage: Martinus Nijhoff.
- van Wijk, N. (1913 [1958])** Die baltischen und slavischen Akzent- und Intonationssysteme. Ein Beitrag zur Erforschung der baltisch-slavischen Verwandtschaftsverhältnisse. 's-Gravenhage: Mouton.
- van Wijk, N. (1915a)** Verslag van een reis naar de voornaamste centra van Slavistische wetenschap en Slavische cultuur. 25 april–3 augustus 1914. 's-Gravenhage: Martinus Nijhoff.
- van Wijk, N. (1915b)** Bulgarije. Indrukken en Beschouwingen. // *Onze eeuw*, 15, p. 119–137, p. 232–250.
- van Wijk, N. (1923)** Taalkundige en historische gegevens betreffende de oudste betrekkingen tussen Serven en Bulgaren. Mededeelingen der Koninklijke Akademie van Wetenschappen te Amsterdam, Afdeeling Letterkunde. Deel 55, Serie A, N° 3. Amsterdam.
- van Wijk, N. (1927)** Le développement des voyelles ě, a (ja) en bulgare. // *Revue des Études Slaves*, 7, nr. 1–2, p. 9–21.
- van Wijk, N. (1931a)** Geschichte der altkirchenslavischen Sprache. Erster Band: Laut und Formenlehre. Berlin: Walter de Gruyter.
- van Wijk, N. (1931b)** Studien zu den altkirchenslavischen Paterika. Amsterdam: Verhandelingen der Koninklijke Akademie van Wetenschappen, afd. Letterkunde, N. R. 30/2.
- van Wijk, N. (1934)** Een phonologische parallel tussen Germaans, Slavies en Balties. Mededeelingen der Koninklijke Akademie van Wetenschappen, 77–79. Afdeeling Letterkunde. Amsterdam: Noord-Hollandsche Uitgevers-Maatschappij, p. 29–63.
- van Wijk, N. (1956) [1937]** Les langues slaves: de l'unité à la pluralité. The Hague: Mouton. (Janua linguarum. Series minor 2.)
- van Wijk, N. (1975)** The Old Church Slavonic Translation of the Andron Hagion Biblos (eds. D. Armstrong, R. Pope & C. H. van Schooneveld). The Hague: Mouton (Slavistic printings and reprintings, 1.)